

INTERJÚ JÓZSA TIVADARRAL

(2017. április 10-én)

Barta Tamás

levéltáros

Veszprém Megyei Levéltár

Hogyan lesz egy vagány budapesti srácból egy messzi kis falu orvosa, a vidék problémáinak szószólója, titkos, majd egyre híresebb és népszerűbb író, az eltűnő paraszti társadalom emlékének egyik utolsó őrzője?

Józsa Tivadar, Pécsely orvosa Bodosi György néven lett ismert és elismert író, költő, publicista. Egyike azoknak, akik sokat foglalkoztak a magyar falu, a vidék problémájával, ezáltal továbbvittek valamit a népi írók örökségéből is. (Nem véletlen, hogy íróként egyik mentora, mestere és barátja a megyénkben gyakran megforduló Illyés Gyula volt.) Józsa Tivadar 1925-ben született, így végigélte majdnem az egész a viharos XX. századot, és ahogy mindenkinek ebben a században, az ő élete is bővelkedett fordulatokban, keserű és vidám tapasztalatokban, amelyek természetesen műveire is hatottak. Az írókat gyakran kérdezték már műveiről, de most szerettünk volna többet megtudni az életútjáról is, különösen arról, honnan indult, honnan merítette inspirációit, milyen utat járt be, míg eljutott a szakmai és irodalmi elismertségre. Józsa Tivadarral 2017 áprilisában pécselyi otthonában beszélgettünk. Az interjú létrejöttében Jarina Marco, Józsa Tivadar unokája volt a segítségemre, akinek közreműködését ezúton is hálásan köszönöm!

BT: Ön ugye Budapesten született?

JT: Igen, Budapesten születtem.

BT: Mesélne egy kicsit a szülői házról, és arról, hogy milyen környezetből jött?

JT: Elég nehéz, mert csak hat éves koromig éltem ott, de vannak emlékeim. A Vörösmarty utcában egy egyemeletes ház volt a nagyanyámé. Örökölte az apjától. Harmadik gyerek voltam, én voltam a legkisebb. A legnagyobb hat évvel volt idősebb nálam, ő már külön járkált a barátaival, de a két évvel idősebb bátyámmal anyám gyakran kivitt a Városliget-

be, a régi vurstliba, onnan sok emlékem van. Nagyon szerette anyám hallgatni a kikiáltókat, a bohócokat, néha bevitt minket a ringlispielre. Azt hiszem, az még ma is létezik, mint műemlék. Volt ott egy ilyen barlangvasút mesejátékokkal. Gulliver, Csipkerózsika és hasonló makettjei voltak felállítva. Három-négy éves koromból onnan vannak emlékeim. Az Izabella utcai iskola első osztályába még onnan jártam, aztán költöztünk el, mikor nagyanyám eladta a házat. ... Még akkor nem voltam büszke, hogy milyen nagy magyar költőről elnevezett utcában lakom, csak nézegettem ki az ablakon.

Aztán voltak nagy hóesések, és akkor még voltak azok a brutális nagy söröslovak. Mikor elcsúsztak a hóban a kocsisok nagyon kiáltoztak, és káromkodtak, mire talpra tudták állítani a lovaikat.

Anyám olasz volt, és még akkor, harminc év múltán sem tanult meg teljesen rendesen magyarul. Én az ő hibás beszédét hallottam, ez volt az anyanyelvem.

BT: Az olasz nyelvet nem használták otthon?

JT: Ha apám és anyám olyasmiről akartak beszélni, hogy mi ne értsük, akkor használták, de engem már nem tanított meg anyám. Inkább ő akart tanulni tőlem magyarul. De neki sem sikerült jól megtanulni. Például a H betűt nem tudta kiejteni. Ha lehülyézett, akkor „ülyét” mondott. Ha valakinek jobbulást kívánt, akkor az „jó ovulás” volt. Hát szóval teljesen antitalentum volt. Én viszont az olasz és más idegen nyelvtanulásban ezt örököltem. Magyarul valahogy megtanultam, de azt is már inkább itt, a parasztoktól. A későbbi irodalmi, költői nyelvet, amelyet már meg is becsültek, azt itt tanultam, az itteni tájnyelvet beszélő pécselyi parasztoktól, akik pácienseim voltak.

De hát még a gyerekkorunk tartunk... Borzasztó igényeim voltak. ... Ahol laktunk, az egy egyemeletes ház volt meg egy földszinti üzlet.

És egy hatalmas ecetfa volt az udvaron, amelyeknek az ágai benyúltak a gangra.

BT: A szülei az I. világháború alatt ismerkedtek meg?

JT: Igen, az olasz fronton. Akkoriban Dél-Tirolnál, vagy ahogyan az olaszok nevezik azt a tartományt, Trentinónál volt a határ. Az egyik völgyben olaszok laktak, a másikon pedig német nyelvűek, osztrákok. Közel volt Svájc is, de azokkal már nem közösködtek. Bár anyám családi neve Voltolini volt, állítólag az ő családja már Svájcban származik, egy olyan kisebb területről, ahol egyfajta nem tisztán olasz, de nem is rétoromán tájnyelven beszélő olaszok éltek. Egyébként ott az volt a sajátosság, hogy szinte minden faluban külön tájnyelven beszéltek.

BT: Ennyire el voltak zárva egymástól?

JT: Igen, nem túl sokat érintkeztek. ... Ott van egy nagy patak, vadvíz, amit a helybeli gleccsek is táplálnak. Az egyikiken ki is alakítottak egy kenupályát, ahol nemzetközi versenyek is vannak.

Szóval ott van ez a hosszú völgy. Szép neve van olaszul: a Nap Völgye. De olyan fekvése van, hogy szeptemberben oda már szinte nem is süt be a Nap. Arrafelé van a Brenta-hegység, a Garda-tó felett.

BT: És apai részről honnan származik a család? Budapestről?

JT: Apám pesti volt. De nagyapám Székelyföldön, Udvarhely megyében, Homoródalmáson született. Azon is túl, már Háromszék megyében van Bodos, ahonnan a család származik, ezért lett az írói nevem Bodosi. Van a Bodosi családnak egy nemesi levele a XVI. századból. Néha elmentünk a Vargyas-barlanghoz nyaralni.

1915-ben léptek be az olaszok a világháborúba, és kiépítették a hegyek között egy erődvonalat, ahová elég sok katona befért. Az ezzel szembeni osztrák-magyar erődben dolgozott apám. Mert az erődökből lőtték egymást, illetve néha kézitusára is sor került, ami elég brutális volt.

Apám tüzer volt, és a faluban abban a házban szállásolták el, ahol anyám is lakott. Ott a csa-

lád férfitagjai időben átmentek az olaszokhoz, és az olasz hadseregben harcoltak. Később apámat egy cseh katonáorvos hátravezényelte, éppen emiatt.

Szóval apám és anyám egymásba szerettek, és össze is akartak házasodni. Igen ám, de anyám még Modenában született, és nagyapám azt mondta, a házassághoz kell a keresztlevél is. Ezért apám át akart szökni a határon, hogy majd átmegy olasz földre, de hát ha ezt megteszi, agyonlövik. Végül kért egy kis eltávozást és hazajött. Akkor még elég jómódú volt apám családja, és apámnak sikerült annyi pénzt szereznie, hogy elintézte, hogy a semleges svájci követség valamelyik tagja elmenjen Modenába a keresztlevélért. Nem sokkal előbb halt meg az apai nagyapám, aki egy nagyon szigorú ember volt, de a nagyanyám szerencsére ellátta apámat minden szükséges dologgal ahhoz, amibe ez az akció került.

Az esküvő egy nappal azelőtt volt, hogy az olaszok elfoglalták volna az osztrák-magyar állásokat. Anyám akkor már állapotos volt az első gyerekével, és együtt szökött meg apámmal a frontvonal közeléből. Lovon és kocsin kellett menniük Bolzanóig, a legközelebbi vasútállomásig. Az bizony 40–50 kilométer lehetett hegyi úton. Végül aztán elértek Bécsig, aztán apámat Komáromban leszerelték. Ő civilben bírósági titkár volt, mert még nem volt meg a bírói vizsgája. Ezért a leszerelése után Törökbecsére helyezték át, ami akkor még nem Szerbia volt, de már megszállta a szerb katonaság. Ott hozta anyám világra az első gyerekét. Talán egy évig voltak ott. Apám ott maradt volna, de esküt kellett volna tennie a szerb királyra. Ezt megtagadta. Csakhogy nem volt pénze, még arra sem, hogy vasúti jegyet váltsanak, és hazajöjjenek. De a minisztérium valahogyan elintézte, hogy valamilyen ingyenjeggyel hazajöhessenek. Annyiban szerencséje volt apámnak, hogy bár végig kellett szenvednie a szerb megszállást, de már nem folytak azon a területen harcok. Viszont mire visszatértek Pestre, már a kommunizmus is megszűnt. Ezt megúsza. Azt viszont nem, hogy abba a lakásba, amit nagyanyám nekik szánt, a kommunisták beköltöztettek egy fogorvost, aki nem akart kimenni. Így ezt az ügyet bírósági perrel kellett elintézni.

Rossz gyerek voltam. Mikor első osztályos elemista voltam, volt egy haverom. Nem is

volt más neve, csak az, hogy Bak. Egyszer együtt jöttünk haza, és mikor kiértünk az Andrássy útra, azzal szórakoztunk, hogy becsengettünk minden házba, bár alig értük fel a csengőt. Élveztük, hogy menekülünk a házmeszterek elől. Még az is lehet, hogy a később hírhedtté váló Andrássy út 60-ba is becsengettünk. Akkor persze ott még nem volt ilyen intézmény, mint a Terror Háza.

Később átkerültünk a Mikszáth Kálmán térre, a Kálvin tér közelébe. Apám akkorra nagy nehezen letette a bírói vizsgát. Anyám kikönyörögte vagy kierőszakolta, hogy tegye le, és ne járjon mindig a városligeti Liget Klubba. (Oda előkelő urak jártak kártyázni, és apám mindig ott vesztette el a fele fizetését vagy az egészét.) Úgyhogy lett neki egy tisztességes foglalkozása: bíró lett. Apám egyébként a pénzét nem apai ágról örökölte, mert a székely ősei egyszerű földművesek voltak, nem tudom, mennyi földön gazdálkodtak. Viszont a nagyanyám apja, egy furcsa ember, császári és királyi csizmadiamester volt, a Budai Várban lakott, és olyan jól ment neki az ipar, hogy az Ostrom utcában volt háza, és keserűvízzel kereskedett, vett egy szőlőt a Svábhegyen. Három felesége volt élete során. Hatvan éves korában a szakácsnőjét vette el, és tőle született a nagyanyám. Mikor a dédapám meghalt nagy per kezdődött, hogy ki mit örököl tőle, de végül is sikerült megegyezni az örökösöknek, és még így is nagy vagyon maradt utána a mi családukra is.

Anyám nehezen illeszkedett be a magyar életbe, és nagyanyámék nem is igen szerették, szóval nem volt valami szerencsés családi állapot.

BT: Ön hol érettségizett?

JT: Az érettségim is egy érdekes történet. Először a Piarista Gimnáziumba adtak be, miután az elemi mindenki majdnem kitűnően végezte, én is. Mikor bekerültem a piaristákhoz, egyből rossz tanuló lettem. Az volt a szerencsém vagy szerencsétlenségünk, nekem és a kisebbik bátyámnak, hogy a nagyobbik bátyám volt nem csak az osztály, hanem az iskola szeme fénye is: önképzőköri elnök lett, középiskolás történelemversenyeken győzött, és a paptanárok nagy örömeire elhatározta, hogy ő is pap lesz. Akkoriban, mikor a harma-

dikat elvégeztem, történt nála a fordulat: nem bírta a papnevelőt, és kilépett. Na attól kezdve mi már nem voltunk kedvezményezettek. Akkor helyezték át apámat is a Pestvidéki Törvényszékre, Budára a Fő utcába. Úgyhogy akkor minket beírtak az Ilona utcai II. Kerületi Egyetemi Katolikus Gimnáziumba. Mint az ottani kutatásaimból kiderült, ebbe az iskolába járt egykor az apám, és szépen meg is buktatták. (Nagyapám akkor dühében a Medve utcai Polgáriba íratta be, abba az iskolába, aminek később Németh László lett az iskolaorvosa, és írt is róla egy szép szociográfiát.) Mikor az Ilona utcai iskolába kerültem negyedikesként, én sem voltam jó tanuló. Az osztályfőnök latinból meg is buktatott, és pótvizsgáznom kellett.

Voltak nehéz helyzeteim, például hetedikben. Akkor már bombázták Budapestet, ezért elég sokszor lehetett lógni az iskolából. Illetve volt, hogy be sem lehetett menni. Ilyenkor vagy moziba mentünk (voltak délelőtti mozik), vagy könyvtárba, mert adtuk a nagyot, hogy minket érdekel az irodalom, vagy sétáltunk a budai hegyekben. Szóval kerültük az iskolát, amennyire lehetett. Így hetedikben félévkor egyszer csak három tárgyból meghúztak. Össze kellett szedni egy kicsit magam, hogy átmenjek. Nagyon megutáltattam magam a tanárokkal, de én sem nagyon szimpatizáltam velük.

Volt egy önképzőkör is, ahol írogattam verseket. Gondoltam, adjunk be egy versfordítást, de mit? Apám egyik barátja a Szabó Ervin Könyvtárban volt,¹ ahol időnként leselejtezték könyveket, mint például Ady Endrének egy kötetét, a *Ki látott engem?* címűt, vagy Kosztolányi Dezsőtől a *Szegény kisgyermek panaszait*. De volt egy Émile Verhaeren² nevű belga költő, aki francia nyelven írt, és mivel mi akkor franciául is tanultunk, egy-két versét lefordítottam. De az az egy-két verse elég erotikus tartalmú volt. Az egyiknek az első sorára emlékszem: „Sápadt lány a saroknál,/ Mit vársz ennyi nap után?” –így kezdődött. Hát ugye, egy prostiról szólt a vers. (A szegényeket, az elesett nőket nagyon sajnálta ez a költő, és nagyon sok szép verset írt hozzájuk.) A vezető tanár azt mondta: „Micsoda dolog ilyen verssel idejönni? Azonnal menj az igazgatóhoz!” Hát

¹ 1946 előtt Fővárosi Könyvtárnak hívták.

² Émile Verhaeren (1855–1916): belga szimbolista költő és kritikus. Többször is jelölték irodalmi Nobel-díjra.

jó, mentem. Többet nem mehettem az önképzőkörbe. Az igazgató úr egyébként csak röhögött az egészen. Azt mondta: „Most ki kellene, hogy rúgjalak, na de ezért? Voltam én is fiatal... Ha írsz, írj, és beszélj meg a barátaiddal.” Emberséges diri volt ez. Így nem rúgtak ki az iskolából, de csináltam magamnak egy külön kis önképzőkört, ahol barátokkal illegálisan folytattuk ezt a tevékenységünket.

Pikkelték rám eléggé a tanárok, pedig én nagyon szerettem volna, hogy legalább egy jó érettségim legyen. Föl is készültem, ment is primán. Igaz, hogy a német dolgozatomat a tornatanárom, az edzőm diktálta le (mert jó sportoló, kézilabdázó voltam én akkor). De mindenesetre megkaphattam volna a jó minősítést, de hát nem beszúrtak két elégségest?! Csak úgy bosszúból, hogy viszonzák a kedvességemet, hogy hányszor szemtelenkedtem az órájukon.

Nem vettek fel rögtön az orvosira, de a pót-felvételim sikerült. Apámnak volt valami ismerőse a dékáni hivatalban. Mert elhatároztuk, négyen jó barátok, hogy oda kerülünk az orvosira... De egyedül én végeztem el.

Az első egyetemi év még lement valahogy, de aztán a bombázások miatt ki kellett költöznünk Szentendrére, onnan jártunk be. Az anatómiát, amikor boncolni kellett, eléggé utáltam. De ez még csak hagyján, mert preparált hullákon dolgoztunk, de hát aztán amikor a kórbonctanhoz kerültem, ott úgy fölfordultam, hogy úgy vezettek ki a teremből. Szörnyű volt... De hát ez már harmadéven volt. Közben jött a háború és jöttek az oroszok.

BT: Önt is behívták?

JT: Leventék voltunk akkoriban. Én a leventeoktatásokat mindig megúsztam a gimnáziumunkban, mert volt egy jó kézilabdacsapatunk, és annak én voltam az egyik legerősebb tagja, úgyhogy mindig edzésre mentem a leventeoktatás helyett. De az egyetem alatt egyszer beosztottak minket egyetemi munkaszolgálatra. Ez már 1944 augusztusában volt. Kivittek a Kárpátokhoz, hogy ott árkot ássunk az Árpád-vonal megerősítéséhez. Egy vagonba tettek bennünket, voltunk vagy tizenöten-húszan (nem annyian, mint amennyit a szerencsétlen zsidókból beraktak egy vagonba), de nagyon lassan haladtunk, mindig meg kellett állni. Nagyon unatkoztunk, és elkezdtünk politizálni. Én

már nagyon utáltam a németeket, és azt mondtam, hogy az angolok fogják megnyerni a háborút. Meg hogy Amerikát nem lehet legyőzni. Nem voltam egyébként oroszbarát se: az oroszokat és a németeket is utáltam... Volt ott egy nagyfajú gyerek, akit kineveztek, hogy majd ő lesz a parancsnokunk. Egészen addig az volt, míg egyszer földhöz nem csaptam mérgemben. (Pedig egy fejjel magasabb volt nálam. (Azon vesztünk össze, hogy ki fogja megnyerni a háborút.) Akkor azt mondta: na jó most letepertél, de ha megérkezünk, kikötetlek. Na mondom, jó, dehogysz fogsz te engem kikötetni! Megérkeztünk a Gyimesi-szorosba. Este volt, én meg nekivágtam az erdőnek. Volt egy kis pénzem, vittem a motyómat is. Hatvan kilométert gyalogoltam. Csak egyszer jött velem szembe egy német katona, de nem is szóltunk egymáshoz. Eltávolzáson lehetett. Egyik reggelre megérkeztem Maroshévízre. Mikor jött a vonat, jegyet váltottam, de csak Debrecenig, mert több pénzem nem volt. Bolond voltam, mert elmehettem volna a székely rokonokhoz, de nem akartam, mert miért keverjem őket bajba leventeszökevényként? Nem katonaszökevény voltam, azokat agyonlőtték, ha elkapták, én csak leventeszökevény voltam. Mi lett volna velem, ha elkapnak? Nem kaptak el. Mikor Debrecenben megállt a vonat, már nagy rendetlenség volt. Még volt egy kis pénzem, gondoltam, leszálok, Püspökladányig veszek jegyet. Igen ám, de közben elindult a vonat. Végül is a legutolsó vagonnak a legutolsó kapaszkodóját valahogyan el tudtam kapni, megkerestem a kis motyómat, hogy el ne hagyjam, és jól hátramentem a kocsik legvégébe. Végül valahogyan megérkeztünk Pestre. Ott már csendőrök álltak a Nyugati pályaudvaron, nézegették, hogy ki száll le, ki nem. Én erre számítottam már, azért mentem jól hátra, mert tudtam, hogy ott ki lehet menni. Szépen ki is mentem észrevétlenül, és elmentem egy pesti haveromhoz, aki elég nagy antifasiszta volt. Érthető módon, mert egy ideig sárga csillagot kellett viselnie. Csak aztán az anyja, aki horvát volt, eskü alatt azt vallotta, hogy nem a férjétől van a gyerek, így levették róla a csillagot. Így menekült meg a deportálástól. Vele aztán hamis „kiska” (kiszegítő karhatalmi)³ papírokat gyár-

³ 1944 őszén a nyilas kormány szervezett úgynevezett kiszegítő karhatalmi (köznyelven: „kiska”) alakulatokat,

tottunk. Aztán ott a lakásban, ahol vagy nyolcan-tizen voltunk, valamelyik hülye kitalálta, hogy üssünk le egy-egy német katonát, szerezzünk fegyvert, és ostromoljuk meg a Gellért-hegyet, segítsünk az oroszoknak áttörni. De aztán ezt a hülye ötletet leszavaztuk, hála Istennek.

BT: Szervezetten csinálták mindezt? Vagy csak saját kezdeményezésre?

JT: Nem voltunk kapcsolatban az igazi ellenállással. Nem is volt talán igazi ellenállás. Vagy volt, de nagyon kicsi. Felfújták azt utólag. Később mindenki ellenállónak kiáltotta ki magát, mint '56 után is. Magyar szokás... Persze mindenhol szokás hősködni... De mi csak mentettük, ami menthető volt. Én akkor már azon fáradoztam, hogy a két bátyámat hogyan szöktessem meg, hogy ne kelljen nyugatra menniük. A nagyobbik rádiós katona volt, és már valahol Dorog környékén járt, vagy még előbb, valahol Piliscsabánál vagy hol, és onnan üzent, hogy hozzak civil ruhát. Elvittem neki az erdőbe, átadtam, ő meg megszökött. Neki akkor már volt egy menyasszonya Óbudán. A másik testvérem az Árpád-vonalon volt, aztán a visszavonuláskor szerencsétlen gyalogolhatott vissza, miközben a katyuskákkal⁴ lötték őket az oroszok. Nyíregyházán aztán bekerítették őket, fogságba estek. Bezárták őket egy templomba. Igen ám, de a németek visszafoglalták a területet. Akkor hazajött, és mondta: „Fogságba estem, kiszabadultam, de besoroztak az SS-be a Hunyadi páncélosok közé.” Mondom neki: „Hát hülye vagy te, hogy odamész? Nem fogsz te odamenni, hanem itt maradsz!” Én voltam a legnagyobb szájú a családban, és rám hallgattak. Így aztán hárman ücsörögtünk Szentendrén. Akkor már Pest elesett, de Budát még erősen ostromolták. A nagyobbik bátyám borzasztóan odavolt, mert a menyasszonya meg Óbudán lakott. Mindenáron oda akart menni hozzá. Hallgattuk a rádiót, amiben

melyek tagjai fegyvert kaptak, de nem kellett a frontra menniük. Az ilyen alakulatokban sok köztörvényes bűnöző is volt, akik fosztogatásba kezdtek, de több (általában diákokból álló) ellenálló kiska-alakulat is volt, amelyek fegyverhez jutva és a viszonylagos védettségét kihasználva zsidókat mentettek, esetenként a nyilas csendőrökkel való fegyveres harc árán is.

⁴ A szovjet BM-13-as rakéta-sorozatvető közkeletű elnevezése (a nevet feltehetően Katyusa nevű lányról szóló közismert orosz katonadalról kapta).

akkor már mondták, hogy jelentkezettek Vörös János tábornoknál az új magyar hadseregbe (a „Vörös-hadseregbe”), és segítsétek az országot megszabadítani a náciaktól.⁵

Közben Esztergomnál is dörögtek az ágyúk, és apám majd megőrült, hogy mi lesz velünk, ha ott találnak minket hármunkat, az egész családot biztos kiirtják a németek. Így hárman nekivágtunk a Szentendrei-szigetnek. Tahnál ámentünk a hídon a váci Pokol Csárdához. Ott mondták, hogy nem lesz jó, mert bezárnak benneteket a váci börtönbe az oroszok. Hát mi nem fogságba megyünk, mondtuk. De aztán tényleg ott volt már Vácon a szovjet hadsereg. Megállítottak, vittek minket kihallgatni. Egy tiszt volt a kihallgató, és egy kárpátjai félig ukrán, félig magyar katona fordított neki. A nagyobbik bátyám, aki egy hülye cserkész volt (minden cserkész hülye, mondtuk akkoriban), a hátizsákjában vitt magával iránytűt, térképet, lekvárt, ha még sokáig kell mennünk. Rögtön nekiestek, hogy kém. Mehet a jászberényi hadifogolytáborba. A kisebbik bátyámnál nem találtak semmit, de megkérdezték tőle, volt-e katona. Mondta, hogy volt, na akkor ő is mehet a foglyok közé. Aztán jöttem én. Mondtam, hogy orvostanhallgató vagyok. „Megyik? Megyik?” –kérdezték. Pest már felszabadult, nemsokára megnyílik az egyetem, menj, tanulj, orvosra szükség van –mondták aztán. Hát így aztán mehettem haza egyedül szegény anyámhoz. Nem tudtuk, mi van a fiúkkal. De aztán üzentek, hogy Jászberényben vannak egy fogolytáborban. A bátyámat megint győzködték, hogy lépjen be az új magyar hadseregbe.⁶ De oda sem lépett be.

Akkoriban úgy tudtunk pénzt keresni, hogy szereztünk egy négykerékű kordét, és azzal a Déli Pályaudvarról az ideiglenes hídon át vittük azoknak a cuccait, akik már nem bírtak cipekedni.

⁵ Az új magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány 1944 decemberében alakult meg Debrecenben. Ennek honvédelmi minisztere volt Vörös János tábornok.

⁶ A magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945 januárjában fegyverszünetet kötött a Szovjetunióval, majd ki-mondta Magyarország átállását, és hadat üzent Németországnak. Az új magyar hadseregből végül két hadosztályt sikerült felfegyverezni, amelyek azonban a magyarországi harcokban már nem vehettek részt, csak Ausztria megszállásában 1945 áprilisában-májusában. Az egyik hadosztály katonáinak jelentős részét a jászberényi szovjet hadifogolytáborból vitték Ausztriába.

BT: Kézzel húzva? Vagy lóval?

JT: Dehogyan volt ott ló, a lovakat már mind megették, vagy elvitték! A kisebbik bátyám aztán mikor hazakerült elment cserepező tetőfedőnek. A nagyobbik bátyám viszont három évig volt orosz fogságban. Hogy hogyan éltünk akkoriban? Főtt kukoricát ettünk, néha krumplit, babot, amink volt. És mindent igyekeztünk elcserélni. Elég nehéz helyzet volt, elég sokáig. Főleg így bejárni egyetemre. Volt, hogy huszonöt kilométert gyalogoltam Pestre. Akkor kellett letenni a legelső szigorlatot anatómiából. Az volt a legnehezebb.

Apám szegény nemsokára meghalt rákban. Valahogyan pénzt kellett keresni. Egyik haverom mondta, hogy fel tudnának vetetni a Kelet-Európai Intézetbe (a volt Teleki Intézetbe), aminek akkor Bibó István volt a vezetője. Ott volt egy fiatal szociográfus, Márkus Pista.⁷ Már befutott embernek számított. Az volt a terve, hogy az ország minden falujáról készített egy füzetet. Az én feladatomban ehhez az volt, hogy minden statisztikai évkönyvből ki kellett másolnom ehhez az adatokat, hogy melyik faluban mikor mennyi ló volt, mennyi tehén, hány hold föld, milyen volt a birtokmegoszlás, szóval ilyen statisztikai adatokat. Elég jól fizettek, többet kerestem, mint amennyit az ottani tudósjelöltek kaptak.

BT: Így került a Válasz köréhez is?⁸ Ekkor találkoztak először Illyés Gyulával is?

JT: Én nem mentem oda hozzá sohasem személyesen, mert akkor annyira szemérmes voltam. Bibó Istvánt persze ismertem, mert az ő intézetében dolgoztam. De aztán a Válaszba írtam egy cikket Széchenyi Istvánról, Széchenyi és a Hitel címen. (Ez volt az utolsó száma a Válasznak, mert aztán ezt is megszüntették.) Itt még eredeti nevemen vagyok, előkelő tár-

saságban. Mészöly Miklós, Képes Géza, Weöres Sándor, Németh László.

BT: Ebben a számban nem szerepel, de ha jól emlékszem, Márkus István is ott dolgozott a Válasznál akkor.

JT: Igen, az alföldi dolgokról írt... 1949-ben jelent meg a Válasz utolsó száma, aztán nem sokkal később a Kelet-Európai Intézet is megszűnt. Bibó igyekezett mindenkinek új helyet találni. Major Jenőt például a Műszaki Egyetem Városépítészeti Tanszékére helyezte. Kicsi Sanyit egy lexikonszerkesztőségbe. Végül nekem azt mondta: „Téged nem helyezlek sehová, te végezd el az egyetemet, téged a fehér köpönyeg fog megmenteni.” Ennyire okos volt és előrelátó. És akkor tényleg visszamentem, és elkezdtem elvégezni, ami elmaradt. Szigorló orvos lettem volna, de még nem volt meg a második szigorlatom, se a harmadik, elmaradtak a vizsgáim. De azért nem kellett órákat újra hallgatni, csak a vizsgákat kellett pótolni. Előkapartam, amit lehetett. Itt-ott megbotlottam, még egyszer kellett próbálkoznom. Volt egy tragikus esemény is, ami ehhez kapcsolódik, de ez nem rám nézve volt tragikus. A kórtan volt az egyik nehéz tantárgy, és annak egyik tárgya a bakteriológia. A bakteriológiára én be sem tettem a lábam, mert féltem, hogy beszívok valami veszélyes dolgot. A professzor számon kért, hogy nincs meg a bakteriológia, de arra hivatkoztam, hogy nem kötelező. (Tényleg nem volt kötelező.) Így végül is azt mondta, elmehetek, kihagyhatom... Két héttel később egy óvodában olyan oltóanyagot adtak be a gyerekeknek, ami miatt tizenketten meghaltak, ráadásul pont kommunista gyerekek. Az oltóanyag készítésében ennek a professzornak is része volt, úgyhogy a szerencsétlent felakasztották. Kineveztek egy új professzort a helyébe. Nála rögtön jelentkeztem. De ő balneológus volt, rá se fűtyült arra, hogy én bakteriológiából nem vizsgáztam. Beszélgettünk egy keveset, aztán beírta a jegyet, hogy ne kelljen már pótvizsgázni. Persze ő is csak elégségest tudott adni.

A szülészetről is hamar kidobott az ottani professzor. Volt ott egy modell-baba, amin meg kellett mutatni a szülés levezetését. A professzor azt mondta: „Hát hogy áll oda maga a szülő asszonyhoz? Hát így kell odaállni!” És elégtelent adott. Nem tudom, vigyázzba

⁷ Márkus István (1920–1997): szociológus, író. A népi írók tanítványa, a Nemzeti Parasztpártban Erdei Ferenc titkára. 1956-ban a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának tagja, itteni tevékenységéért négy évig ült börtönben. Később a magyar szociológia egyik legjelentősebb alakja lett.

⁸ Válasz: a népi írók lapja 1934–1938 között. 1946-ban Illyés Gyula és Keresztury Dezső köre (a Nemzeti Parasztpárt fiatalabb nemzedéke) indította újra. A lap ebben a formájában Sárközi Márta szerkesztésében 1949-ig létezett.

kellett volna állnom, vagy valamilyen grimaszt vágtam... Szerencsére szülészprofesszorból is volt kettő vagy három, elmentem vizsgázni egy másikhoz, aki nem mondott ilyen hülyeségeket, hanem szépen átengedett.

BT: Ön belépett valamelyik pártba 1945 és 1949 között?

JT: Majd hülye lettem volna! Kisgazda voltam, de csak amolyan ál-kisgazda. Volt nekünk egy baráti társaságunk. Egy Sós Júlia nevű tanárnő házában gyűltünk össze. Ott volt például Márkus István, Sárosi Bálint⁹, Zelk Zoltán, Kicsi Sándor¹⁰, Kemény István¹¹, a nagy szociológus, Jónás Pál¹², Fodor Andris¹³, Járdányi Pál¹⁴, Nyeste Zoltán¹⁵. És persze Lázár György „Lámbi”¹⁶, Sós Juci férje. (Ő viszont aztán Rákosi titkára lett.) Göncz Árpai is ott volt, de ő már nem akkor, amikor én, vele akkor nem találkoztam. Nem szerveztünk gyűléseket, nem terveztük a Gellért-hegy megostromlását,

csak eszmecsereket folytattunk a világról. Ott, azon a házon most egy emléktábla is áll, és megjelent egy könyv is a társaságunkról *Sugárkoszorú. Sós Júlia és köre* címen.¹⁷ Sajnos Jucit később hamar elvitte a tüdővész.¹⁸

BT: Ekkor már jelentek meg versei?

JT: Ekkor még nem. Major Jenő bevitte néhány versemet a Válaszba, de azt írták rájuk, hogy most még túl finomak, túl feszesek, és hogy „idővel újabbakat kérünk”. Aláírás: Illyés Gyula. Később, mikor már jóban voltunk Illyéssel, egyszer megemlítettem neki, hogy „Gyula bátyám, te egyszer visszaküldted a verseimet a Válaszból.” Azt mondta: „Nem én voltam, hanem Szabó Lőrinc az én nevemben. Ő volt az, aki teljes felhatalmazással a költészeti rovatot vezette.”

BT: Mit csinált az orvosi egyetem elvégzése után?

JT: Huszonöt éves koromban, 1950 decembereiben tettem le az utolsó vizsgámat. Ezután behívtak az Egészségügyi Minisztériumba, és ott a káderes nő, egy középkorú hölgy megkérdezte, hogy hol szeretnék dolgozni. Mondtam, hogy a fővárosban születtem, itt is éltem, szeretnék valahol Pesten maradni. „Arról szó sem lehet!” – mondta. „Ezek után az előzmények után maga csak vidékre mehet.” (Nem mondta ki, hogy osztályidegen vagyok.) Kérdezte, hogy mi szeretnék lenni. Mondtam, hogy vagy belgyógyász vagy ideggyógyász. Vagy Balassagyarmatra vagy Veszprémbe mehettem. Veszprémet választottam. (Én meg azt nem mondtam ki, hogy az közelebb van a nyugati határhoz.) Úgyhogy idekerültem. Akkor tanultam meg tulajdonképpen igazán az orvosi mesterséget. Egy tudományosan nagyon felkészült belgyógyász főorvos mellett dolgozhattam majdnem három évig. Aztán egyszer csak behívatott az igazgató, és azt mondta: „Annyi káderet kapunk Pestről, hogy neked most már el kellene menned. Huszonöt körzet közül választhatsz. Ajánlom neked Dorogon a bányorvosi állást.” De azt nem vállaltam. Volt egy szobafestő barátom, akivel nagyon össze-

⁹ Sárosi Bálint (1925): zenetudós és népzene kutató

¹⁰ Kicsi Sándor: székely származású történész, a II. világháború alatt ellenálló.

¹¹ Kemény István (1925–2008) szociológus, a Válasz újságírója. 1956-ban a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának tagja, itteni tevékenységéért két évig ült börtönben. 1977–1990 között Párizsban élt, onnan segítette a magyar demokratikus ellenzék tevékenységéért. Hazatérte után a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a szociológia elismert tudósa volt.

¹² Jónás Pál (1922–1998): jogász. A II. világháború alatt az egyetemisták ellenállási mozgalomának résztvevője, a háború utáni években az ifjúsági mozgalmak fontos szervezője. 1948-ban Recskre internálták, itt 1953-ig raboskodott. 1956-ban Nagy Imre és a felkelők között közvetített. A forradalom leverése után Amerikába menekült. Az 1956-os emigráció egyik jelentős alakja volt.

¹³ Fodor András (1929–1997): költő, könyvtáros. Szintén a Válaszban jelentette meg első verseit.

¹⁴ Járdányi Pál (1920–1966): zeneszerző, pedagógus, népzene kutató, kritikus. Szintén a Válasz folyóirat körének tagja volt. 1956-ban részt vett a Petőfi Kör vitáin, emiatt később mellőzték.

¹⁵ Nyeste Zoltán (1922–2001): a II. világháború alatt egyetemista ellenálló, később az ifjúsági mozgalmak fontos szervezője. A Rákosi-korszakban több más volt ifjúsági vezetővel együtt ő is Recskben raboskodott, erről *Emberek az embertelenségben* címmel könyvet is írt.

¹⁶ Lázár György (1924–1978): eredetileg Lám Leó (becenevén „Jofka” vagy „Lámbi”), a Lázár György nevet 1945-ben vette fel. Tanár, könyvtáros, műfordító. Rákosi Mátyásnak (mint miniszterelnök-helyettesnek) még a teljes kommunista hatalomátvétel előtt volt titkára. Sós Juliától az 1950-es években elvált. Nem azonos Lázár Györggyel (1924–2014), az 1975–1987 közötti miniszterelnökkel.

¹⁷ Sugárkoszorú. Sós Júlia és köre. Dokumentumok, emlékezések, levelek. Szerk.: Kéri Piroska. Abakusz Könyvek, Budapest, 2003.

¹⁸ Sós Júlia 1968-ban halt meg.

haverkodtunk, ő mondta, hogy van itt egy szép vidék, ami nekem való. Ő is hozott le aztán ide Pécselyre a motorjával. (Nekem nem volt motorom. Jóformán takarítónői fizetéseket kaptunk, a magánpraxist meg nem engedte a főorvos, de én nem is akartam volna.) Szóval ide jöttem. Kilenc faluból állt a körzet, gondoltam, hogyan fogok én közlekedni? A szobafestő barátom azt mondta: „Sebaj, van egy háromnegyedes biciklim, azt kölcsönadom neked, amíg nem tudsz itt egy kismotort szerezni.” Elfogadtam. Először a járási tanácsnál kellett lejelentkezni. Itt, Pécselyen még akkor sosem volt orvosi székely. A járásnál azt kérdezték, miért jöttem ide. Mondtam, hogy ide küldtek. Azt mondták: „Semmi szükségünk Pécselyen orvosra, van orvosunk Füreden.” Aztán látva a papírt mégsem engedtek elmenni. Orvosi lakást viszont nem tudtak adni, azt mondták, hogy szerezzek albérletet. Szereztem albérletet, és itt maradtam. Az emberek is megszoktak, de nem ment könnyen. Kaptam leveleket a kollégáktól, hogy ne járassam le a mesterségünket, ne öt-tíz forintokért rendeljek, hanem legalább ötven-száz forintot kérjek egy vizsgálatért vagy egy foghúzásért. (Mert fogat is kellett húznom.) Az első évben jó hosszú ős volt, de aztán télen nagy havazás jött, akkor fogadnom kellett egy egylovas szánt, azzal mentünk a betegekhez. Később mikor az öreg lovacska már nem bírta, kerestünk egy nagyobb, kétlovas fogatot. Az útipénzt külön fizették. A második télre már tudtam venni egy Csepel motort. A falubeliek sokáig bizalmatlanok voltak velem. Volt, hogy megnéztem, mi bajuk, és utána bementek Füredre, hogy az ottani orvossal leellenőriztessék, hogy jól írtam-e nekik. Lassan-lassan azért kialakult egy jó kapcsolat közöttünk, és én nagyon megszerettem a vidéket, mert tényleg szép vidék ez.

BT: A feleségével itt ismerkedtek meg?

JT: Végzős egyetemista koromban már volt egy házasságom, de az felbomlott. Az első feleségem egy ügyvéd lánya volt, nem is jött volna el velem vidékre. A második feleségemmel már a veszprémi kórházban ismerkedtem meg. Ő szegényebb származású volt, örült, hogy szülésznő lehetett. A '45-ös átalakulásnak köszönhető, hogy egyáltalán iskolát végezhe-

tett. Még az albérletben született az első gyerekünk, aztán jöttek sorban a többiek.

BT: 1956-ban hogyan lett tagja az itteni Forradalmi Tanácsnak?

JT: Én vagyok az utolsó a Forradalmi Tanács tagjai közül, aki még él. Tizenketten voltunk. A hetvenedik évfordulón megkoszorúztuk a másik tizenegy tag sírját, és utána csináltunk egy emlékünnepeket. (Ami nagyon szépen sikerült, vagy 120-an, 130-an voltak ott jelen, ami egy 500-600 lelkes faluban elég sok.) Két részre osztottuk az emlékeztést: a pesti eseményekre és az itteniekre.

Az itteni események 1956. október 27-én kezdődtek, amikor még nem dőlt el semmi Pesten sem. Mi is felvonultunk, tüntettünk. Az volt a szerencsém, hogy nyakon csíptem a tanácselnököt, akivel akkor már jóban voltam. Mondtam neki, hogy jöjjön velünk, hiszen Budapesten Nagy Imréék is velünk vannak, kommunistaként. Nincs különbség közöttünk, azért tüntetünk, hogy az oroszok kimenjenek. És így ő, a tanácselnök is jött velünk az első sorban.

BT: De ebben a faluban nem volt ÁVH vagy ilyesmi?

JT: Nem, ilyen kis helyen nem. Besúgó, följelentgetők voltak, az mindenhol van...

BT: Mikor megválasztották a Forradalmi Tanácsot, felosztották a funkciókat, hogy ki milyen típusú ügyekkel foglalkozik?

JT: Sajnos én ezt nem tudom. A felvonulást szerveztem, de elsősorban orvos voltam. Ráadásul pont a KÖJÁL-ban voltam, mikor megalakult a Forradalmi Tanács. Utólag tudtam meg, hogy beválasztottak. Közben a tsz feloszlott, a beszolgáltatást megszüntették, megalakították a nemzetőrséget, de én egyik gyűlésen sem voltam jelen, és most már hiába kérdezek mindenkit, nincs meg, hogy ki hol, mikor mit beszélt. Hazafias beszédeket tartottak, de állítólag Petrikovszky Ottó „Toti” kicsit nekiment a kommunistáknak is. Később, mikor feljelentették, azt állították, hogy „föld alól előjött patkányoknak” nevezte őket. Én beszédet nem tartottam, de annyit mondtam: vigyázat, hogy ne kulákokat válasszatok

vezetőknek, és ne legyen a Forradalmi Tanács elnöke sem kulák. Szót is fogadtak: egy szegényparaszt lett az elnök, akit nem tudtak miért bántalmazni. De a tizenegy tag között volt négy vagy öt ilyen gazda, akiket kuláknak lehetett nevezni. A többi között volt szegényparaszt, napszámos, betettek engem, meg a volt jegyzőt is, mint hozzáértő embert. Ő, a jegyző aztán minden rendszert átvészelt, és minden rendszert kiszolgált, mert, mint mondta, ez a dolga.

De Veress D. Csaba, mikor *A három Pécsely története* című könyvét írta, akkor erről a korszakról sem engem nem kérdezett ki az akkor még élők közül, sem magát a tanácselnököt, egyedül Petrikovszky Ottót. (Pedig ha egy történész könyvet ír, akkor ne csak egy embert hallgasson meg a témáról.) Igaz, Petrikovszky Ottó szinte egyedül szenvedte meg a megtorlást. Egyszer majdnem félholtra verték, de szerencsére még így sem írta alá azt a jegyzőkönyvet, amit ha aláír, talán felakasztják, hogy ő szervezte az egészszet. Mindent a nyakába akartak varrni, mert kulákyerek volt.

BT: De mást akkor nem büntettek meg a forradalmi részvételért?

JT: Pár embert megpofoztak. Voltak ilyen vöröbrigádok, amik megjelentek 1957 márciusában, mikor Kádárék már biztos lábon álltak, és megszervezték a saját pufajkáikat.

BT: Ez az a pufajkás alakulat volt, amelyik Balatonkenesén a Honvédüdüdőben tartotta a központját?

JT: Nem tudom. Én szerencsére nem kerültem oda, hozzám nem nyúltak. De a kenesei orvost állítólag elég súlyosan bántalmazták.

BT: Említette, hogy Illyés Gyulával nem a Válasznál találkoztak először személyesen, hanem már később, 1956 után. Ez hogyan és mikor történt?

JT: Akkor éppen a tihanyi körzeti orvost helyettesítettem, mert éppen szabadságon volt. Az egyik szomszédja mondta, hogy itt lakik most Illyés Gyula bácsi, eljött Pestről, hogy ne zaklassák. Ez 1958 őszén történt, mikor már majdnem nyolc-tíz éve nem írtam semmit, csak községi lapoknak kisebb dolgokat, orvosi

dekurzusokat meg recepteket. Úgy gondoltam, hogy szépirodalomra már nem lesz lehetőségem. A forradalom hatására kezdtem újra, aztán gondoltam, ha már itt van, megmutatom Illyés Gyulának néhány szonettetemet, hátha nem dob ki. Nem is úgy állítottam be hozzá, hogy én írtam már a Válaszba, hanem csak azzal, hogy én egy itteni orvos vagyok, ráérttemben írogattam, mondja meg, hogy érdemes-e, mert ha nem, abbahagyom. Nemcsak hogy jónak találta a verseimet, hanem biztított, hogy hozzak még, ha majd lesz. Abban az időben, amikor megkaptam az első gépkocsimat, el is jött ide a faluba, körülnézett, megismerte a családomat, az itteni embereket, borokat és pálinkákat. Aztán elmeséltem neki azt is, hogy én már írtam a Válaszba, így kiderült az is, hogy nem ő küldte vissza a verseimet. Hozzátette azt is, hogy a Választ Flóra (Kozmutza Flóra, a felesége) és Sárközi Márta¹⁹ szerkesztették a ridiküljükből, ő, Illyés csak a nevét adta hozzá.

BT: Illyés Gyula volt az is, aki segített az Ön írásainak megjelentetésében?

JT: Igen. Elküldte a verseimet Váci Miskának, aki akkor a Kortárs vagy az Új Írás szerkesztője volt. (Egyik lapot ő szerkesztette, a másikat a felesége.) Gyula bácsi javasolta, hogy válasszak írói nevet. De az én nevem miért nem jó? –kérdeztem. „Mert orvos vagy, és hamar kipécéznének” –válaszolta. Van egy családi előnevünk: Bodosi. Ez lett a vezetéknevem. A második keresztnévem pedig György, így lettem aztán Bodosi György. Persze mikor megjelent az első könyvem, két héten belül kiderült itt, Pécselyen is, hogy én vagyok az. (Amíg csak folyóiratokban jelentek meg az írásaim, addig nem tudták, mert hát senki nem olvasott itt irodalmi folyóiratokat.)

Illyés tizenkét verset küldött Vácinak, és azt írta: „Közöljétek le mind, mert Babits is így mutatott be engem a Nyugatban.” Ami nem volt igaz. Utánanézttem, a Nyugat csak hat versét közölte először. Váci csak egy versemet közölte le, azt is csak három hónap múlva.

¹⁹ Sárközi Márta (1907–1966): eredetileg Molnár Márta. Szerkesztő, író, műfordító. Molnár Ferenc író lánya. Második férje volt Sárközi György költő, akinek a vezetéknevét a továbbiakban használta. 1946–1949 között ő szerkesztette a Választ, amelyben Bibó István, Weöres Sándor, Márkus István is publikáltak.

Illyés kicsit mérges volt, de azt mondta, majd megpróbáljuk a pécsi Jelenkorban, Csorba Győzőéknél. Csorba Győző nálam valamivel idősebb és már befutott költő volt, ő volt ott akkor az irodalmi rovat szerkesztője.²⁰ Oda is tizenkettőt küldtünk, amiből a következő számban már lehoztak ötöt. Ez az arány már jobb volt. És levelet is írt nekem Csorba Győző, hogy nem kell már támogató, anélkül is küldhetek neki verseket. Küldtem is félevenként, meg is jelentek sorban. De csak a Jelenkorban, máshol sehol, mert Váci Miska továbbra sem volt hajlandó semmit közölni.

BT: Németh Lászlóval is találkozott Illyés Gyulánál?

JT: Egyszer csak azt mondta Gyula bácsi Tihanyban, hogy megismertet pár ittenivel, mert nagyon egyedül vagyok, kellene nekem a társaság. Hát, mondtam, kell a fenének, de ha akad, menjünk. Első utunk Németh Lászlóhoz vezetett. Egy jó nagy Warszawával mentünk, jól rá is ijesztettünk Némethre, hogy most érte jött valaki. Emiatt aztán nagyon hűvösen is fogadott, pláne mikor megtudta, hogy orvos vagyok és költő. Egyszer mondta, hogy Gyula körül különös emberek szoktak forgolódni, biztos olyanok is, akiknek a véleményét Németh László nem szerette. Kommunisták. Gyula próbált jó pontot szerezni nekem. „Tegnap húzta ki a fogamat.” – mondta. „És te ki merted húzatni a fogadat egy körzeti orvossal? Két hete halt meg az egyik rokonom vérmérgezésben, mert a fogát egy falusi orvos húzta ki!” – ez volt rá a válasz. El nem tudtam képzelni, hogy mitől lettem ilyen ellenszenves ennek a Laci bácsinak a szemében. Aztán eszembe jutott, hogy hát persze, ő, amikor befutott a *Horváthné meghal* című novellájával, amit a Nyugat rögtön leközölt, ugyanakkor a verseit nem közölték. Erre ő később azt írta: „Osvát²¹ és Babits megölték bennem a költőt.” Osvát hamar meghalt, de Babitsot az élete végéig gyűlölettel emlegette Németh László. Pedig Németh László tényleg nem volt jelentős költő. Ott van a *Sámson* című színdarabja, abban lírai hangvétellel ír szabadversszerűségeket, azok tényleg nagyon szépek. De

hát alapvetően nem költő volt. Nem lehet mindenki költő. Talán nem volt elég neki, hogy regényíró, drámaíró, tanulmány- és esszéíró volt? De én különben sem vonzódtam hozzá nagyon, mert szerettem a regényeit, az írásait, de nem szerettem azokat, akik mindent az ideológián keresztül közelítettek meg. Ő például ideologikus okokból állt amellé, hogy a parasztok szövetkezetbe szerveződjenek, akár kényszerűségből is.

BT: Az olasz rokonokkal mennyire tartotta a kapcsolatot? Volt alkalma kilátogatni hozzájuk?

JT: Először 1964-ben, mikor megjelent az első kötetem. Ezt is Illyés Gyula vitte keresztül, nélküle szó sem lehetett volna arról, hogy ez megjelenhessen. Sokszor voltam kint, de sokszor leveleztünk is a legutóbbi időkig.

BT: Ön sokat foglalkozott a terület múltjával, emlékeivel. Ezzel kapcsolatban vannak még tervei?

JT: Most fogunk majd júliusban itt egy emlékművet felavatni. Egy Farkas Ádám nevű világhírű szobrász készítette, aki tavaly kapott Kosuth-díjat. Ő készítette a recski emlékművet is. Vásárolt itt egy pincét, és nagyon megszerette a vidéket, ezért ingyen csinálja a szobrot a falunak. Az emlékmű címe az lesz: *Jel*. Annak a jele, hogy a hétezer éve itt élő parasztság megszűnt, meghalt. Részben kultikus emlékmű, de olyan, mint egy síremlék, a hétezer éves parasztság síremléke. Mert hát nincs már meg ez a paraszti kultúra. Vége van. Az emberek ma már nem arcuk verejtékével, hanem számítógépekkel dolgoznak, és nem termelik azt a régi magas szintű kultúrát, ami a zenében, dalokban, vagy akár az egyszerű tárgyokban nyilvánult meg. A világon sehol ilyen emlékmű nincs, itt lesz az első ilyen. Az avatás július 7-én hat órakor lesz.²²

BT: Van valami különleges oka, hogy pont ezen a napon?

JT: Nem, csak az az oka, hogy akkorra lesz kész, és hogy Farkas Ádám és Illyés Mária²³

²⁰ Csorba Győző (1916–1995) költő, műfordító, könyvtáros.

²¹ Osvát Ernő (1876–1929): író, kritikus, a Nyugat szerkesztője 1908-tól haláláig.

²² Az avatóünnepség 2017. július 7-én zajlott Pécselyen.

²³ Illyés Mária (1944): művészettörténész, muzeológus, Illyés Gyula lánya.

(aki majd felavatja) ekkor érnek rá. Illyés Gyula *Jel* című verse is elhangzik majd a műsoron. (Kéri Kitti művésznő szavalja majd el, akit a nem létező füredi színház igazgatónőjének neveznek.) Ez a vers a *Nehéz föld* című kötetben jelent meg 1924-ben. Ez volt Illyés első kötetének első verse. De az emlékmű nem erről kapta a címét, azt már előbb kitaláltuk, csak véletlen az egybeesés. A füredi Schola Kamarakórus elénekel majd Johann Sebastian Bach *Parasztkantátájából* egy részletet, aztán Kéri Kitty olvas fel Illyés *Csizma az asztalon* című kötetéből, amelyben komoly szavakkal beszélt a parasztságról. És még egy Illyés-vers elhangzik, ami szerintem nagyon szép, nekem

nagyon tetszik: *A ház mellett ülök*. Ezután Illyés Mária elmondja az avatóbeszédét, majd a már leleplezett szobrot körbeállják a Schola Kórus tagjai, és elénekelnek pár népdalt. És végül még egy Illyés-vers elhangzik, az *Utolsó otthon*. Ez a vers nagyon nemzetközi. Mint ahogy az emlékmű sem kifejezetten magyar emlékmű, nem a honfoglalásról, egy győztes vagy vesztes csatáról szól, hanem az általános parasztságról magáról.

BT: Köszönöm a beszélgetést, és további jó egészséget kívánok!

JT: Köszönöm!